

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2024.23.1.11-22>

Učenie a vzdelávanie

Learning and Education

Stanislav Konečný

Abstract

The development of educational sciences in recent decades following major UNESCO initiatives as well as the development of educational policy theory has led to discussions on possible further refinements also in the field of basic concepts, which include the terms learning and education. Although their content is often confused or overlapped, by focusing on education (formal, non-formal and informal) as the institutional side of organisation and on learning (intentional, incidental and functional) as the internal side of processes, it is possible to better classify a range of activities in a situation where education has gone beyond the school system and learning has become a lifelong process.

Keywords: Learning. Education.

Úvod

Vo vede, ktorá sa pýši takou bohatou históriou, ako je pedagogika, je možné predpokladať už dávne vyriešenie terminologických otázok, najmä tých fundamentálnych. A určite to platí aj pre slovenskú terminológiu, hoci patrí v Európe k tým mladším. A predsa sa nie vždy možno uspokojiť ani nie tak so stavom tejto terminológie, ako s určitou volatilitou pri jej používaní – dokonca aj pri takých základných pojmoch, aké sme uviedli v názve nášho príspevku.

Osobitnú výzvu aj v tomto smere znamenajú zmeny, ktorými prechádza celá oblasť vzdelávania v posledných desaťročiach, najmä od tzv. Faurého správy Učiť sa byť: Svet výchovy a vzdelávania dnes a zajtra, publikovanej UNESCOM v roku 1970 (Fauré 1972) a Delorovej správy Učenie je skryté bohatstvo, publikovanej UNESCOM v roku 1995 (Delors 1997). Vzdelávanie dnes prekročilo hranice školského systému a zmenilo sa na celoživotný proces učenia sa, čo dramaticky mení interpretačný rámec oboch týchto pojmov.

Navyše impulzom pre zamyslenie sa nad odbornou terminológiou je aj zorný uhol vzdelávacej politiky, ktorý sa stáva aj v kontexte uvedených správ stále významnejší.

Učenie (sa) a učenie

Známym problémom, viac-menej špecificky slovenským, je aj v bežnej komunikácii registrovateľné splývanie medzi pojmami „učiť“ a „učíť sa“, ktoré úplne splýva v pojme „učenie“. Angličtina pritom napríklad výrazne odlišuje pojem „to learn“ (ktorému vo výkladovom slovníku priradzuje slovenské ekvivalenty „dozvedieť sa“ a „učiť sa“ – Password 1994, s. 324) od pojmu „to teach“ (so slovenským prvým ekvivalentom „(na)učiť“ – tamtiež, s. 604). Medzi týmito dvoma pojmami platí pritom vzťah nelinearity a nepredvídateľnosti a G. Biesta ich vníma dokonca ako „input“ (teaching) a „output“ (learning) vzdelávacieho procesu, medzi ktorými existuje zásadný rozdiel (Osberg – Biesta 2010, s. 6). Ešte jednoznačnejšie rozlišuje tieto pojmy česká slovníková autorita (Osička – Poldauf 1956) českými ekvivalentmi „učiti se“ (s. 225) a „učiti, vyučovati“ (s. 431). Podobne nemčina rozlišuje „lehren“ (učiť) a „lernen“ (učíť sa) a pod. Podobu „učíť (sa)“ (vrátane zvratnej častice v zátvorke) používa na odlišenie významu aj významná časť slovenských autorov v česko-slovenskom odbornom časopise Lifelong Learning – Celoživotní vzdelávání (podobne tiež napríklad Nemcová – Šolcová 2020, s. 12).

V bežnej pedagogickej literatúre je frekventované rozlišovanie učenia v „širšom“ a „užšom“ zmysle, pričom učenie v širšom zmysle je interpretované ako všeobecné a biodromálne nadobúdanie a rozširovanie individuálnych vedomostí v kontextoch hľadísk adaptačného a činnostného. Učenie v užšom zmysle sa vymedzuje ako cieľavedomé a systematické nadobúdanie znalostí, niekedy aj návykov a zručností, niekedy aj foriem správania a osobnostných vlastností (porovnaj napr. Kominarec 2003, s. 38), ktoré sa však začína v školskom veku a až podľa novších prístupov pretrváva po celý život. Širší prístup teda len veľmi približne zodpovedá pojmu „učenie sa“, užší pojmu „učenie“. Učenie v užšom zmysle teda ako keby malo bližšie k školskému systému (a tým aj k transmisívnemu procesu odovzdávania znalostí) a učenie v širšom zmysle ako keby zahŕňalo jeho presnejšie nevymedzený širší kontext.

Presnejšie a z pohľadu politiky vzdelávania aj užitočnejšie je, keď sa rozlišuje:

- učenie (sa) ako proces, uskutočňujúci sa intencionálne (vedome, sústavne, systematicky, zámerne). Intencionálne učenie (sa) vymedzuje Z. Palán ako „zámerné, dané, stanovené, plánované pôsobenie, učenie, uskutočňované v určitých (určených) intenciách“ (Palán 2002, s. 86). Pre intencionálne učenie je charakteristická formulácia jasných cieľov a výsledkov, plánovanie rozvrhu a postupov, smerujúcich k ich dosiahnutiu a hodnotenie, závisiace najmä od výsledkov učenia (Leskes – Miller 2006);
- učenie ako proces uskutočňujúci sa funkcionálne (náhodne, mimovoľne, latentne), ktoré je charakterizované ako (pedagogicky) nezámerné, v ktorých sa prejavujú vonkajšie (externé) vplyvy, pôsobiace na poznávací

proces – akými sú napríklad vplyvy životného prostredia či výchovy, alebo aj vnútorné (interné) vplyvy – akými sú napríklad životné skúsenosti, vrodené vlastnosti a pod. K ďalším charakteristikám funkcionálneho učenia sa priraduje to, že ide o učenie (sa) náhodné, živelné, spontánne, situačné, latentné, skryté, neinštitucionálne či mimovoľné, ktoré je stotožňované s nezámerným (Palán 2002, s. 24).

V teórii bola a je aj doposiaľ oveľa väčšia pozornosť venovaná učeniu intencionálnemu. Je to dôsledok toho, že v pedagogike a pedagogickej psychológii stále pretrváva záujem o školské vzdelávanie, pričom intencionálne učenie je jednak stotožňované priamo s vyučovaním, jednak s explicitnými znalosťami.

V. Prusáková (2010) rozlišovala učenie (sa) trochu odlišne, na:

- intencionálne (zámerné, úmyselné, zamerané na cieľ), ktoré môže byť organizované niekým druhým (ďalšie vzdelávanie), alebo je organizované samotným dospelým (sebavzdelávanie, autodidaktika),
- incidentné (náhodné, vedľajšie), ktoré môže byť aj plánované, ale učenie nie je hlavným cieľom (napr. cestovanie) a tvoria ho aj rôzne jednotlivé udalosti (napr. úraz) súčasť životnej rutiny.

Výstižnejšie by zrejme bolo obe tieto klasifikácie spojiť a hovoriť o určitom kontinuu foriem (podôb) učenia sa.

Najzreteľnejšiu podobu má:

A) učenie (sa) **intencionálne**, ktorému môžeme priradiť jednoznačne charakteristiky učenia (sa) (cieľa)vedomé, teda aj zámerného, ďalej sústavného, a teda aj systematického, ktoré môže mať podobu

1. učenia organizovaného niekým iným, ale zďaleka nie len školou alebo inou vzdelávacou inštitúciou či zamestnávateľom, ale napríklad aj cirkvou, spolkom, ba dokonca aj rodinou a pod. Organizovaním učenia (sa) nemáme na mysli prítomnosť učiteľa či iného transmittora sprostredkovávajúceho informácie, znalosti či vedomosti učiacemu sa, ale len a výlučne to, či ide o činnosť, ktorú niekto (spravidla inštitucionálne) organizuje. Ak je napríklad súčasťou rodinnej tradície zvládnutie určitých náboženských či cirkevných rituálov, má takéto učenie spravidla všetky znaky učenia (sa) (cieľa)vedomé, teda aj zámerného, ďalej sústavného, a teda aj systematického;
2. učenia organizovaného samotným jednotlivcom, pričom za intencionálne ho môžeme považovať, ak je (cieľa)vedomé a teda aj zámerné, sústavné a teda aj systematické, no organizuje si ho človek sám (učiak sa napríklad ako autodidakt cudzí jazyk z pomôcok pre samoukov pretože si chce v časovom horizonte, ktorý si sám určil, nájsť pracovné uplatnenie v cudzine). Toto učenie môže plynule prechádzať do
3. učenia neorganizovaného, no ešte stále zámerného a nenáhodného, keď tak koná bez nejakej konkrétnej motivácie a venuje sa mu sporadicky, no už

nie celkom sústavne, ale nie len ako vedľajšiemu produktu svojich iných aktivít. Aj toto učenie plynule prechádza do

B) učenia (sa) **incidentného**, ktoré môžeme vymedziť ako učenie (sa) popri inej činnosti, ako vedľajší efekt inej činnosti, ktoré však

1. môže mať prvky zámernosti, ba aj určitej plánovitosti (ak chodievame na dovolenku pravidelne do cudzej krajiny a nechodíme tam kvôli tomu aby som sa naučil tamojší jazyk – čo by bolo učenie (sa) intencionálne – jednako sa ho však plánujete a plánujete naučiť a možno na výbornej úrovni aj bez učebníc), alebo
2. je neplánovité a neplánované, ale ešte stále (cieľ)a)vedomé, lebo ho určitým spôsobom k tej hlavnej činnosti potrebujem (filatelista sa takto naučí veľa nielen z geografie, najmä z politickej geografie a z histórie novoveku, zberateľ mincí z menovej teórie atď.) – nemá však už znaky systematickosti, sústavnosti, ba ani sensu stricto zámernosti a môžeme ho už spájať s pojmom učenia (sa) latentného. Toto učenie (sa) sa už blíži k

C) učeniu (sa) **funkcionálnemu**, ktoré v tomto kontexte môžeme charakterizovať ako mimovoľné, náhodné, (po)učenie (sa) z rôznych životných situácií, z náhodne sledovaných televíznych (najmä náučných) programov a pod. Treba podotknúť, že pri určitom objeme a intenzite funkcionálneho učenia možno aj touto formou nadobudnúť nielen vedomosti, ale aj znalosti obdivuhodných kvalít (aj negramotný človek môže disponovať úctyhodnou „životnou múdrosťou“, získanou výlučne na základe vlastných životných skúseností).

Tu najzreteľnejšie vidíme, že učenie (sa) nemožno stotožňovať so vzdelávaním, aj keď učenie (sa) je základom a kľúčovou súčasťou každého vzdelávania. Stotožňovanie učenia sa s učením, resp. s vyučovaním, sa prejavuje práve v tom, že rôzne podoby učenia (sa) sa priamo spájajú s podobami vyučovania, kde sa potom stretávame s klasifikáciami vzdelávania na intencionálne a funkcionálne a pod., hoci intencionálne či funkcionálne je predovšetkým učenie (sa) a nie vzdelávanie, ktoré môžeme klasifikovať na základe iných kritérií. Členenie učenia na formálne a neformálne nás núti stále uvažovať v súvislostiach školských či mimoškolských, členenie v kategóriách učenia funkcionálneho a intenciálneho (neriadeného a riadeného) nás od tejto nutnosti oslobodzuje.

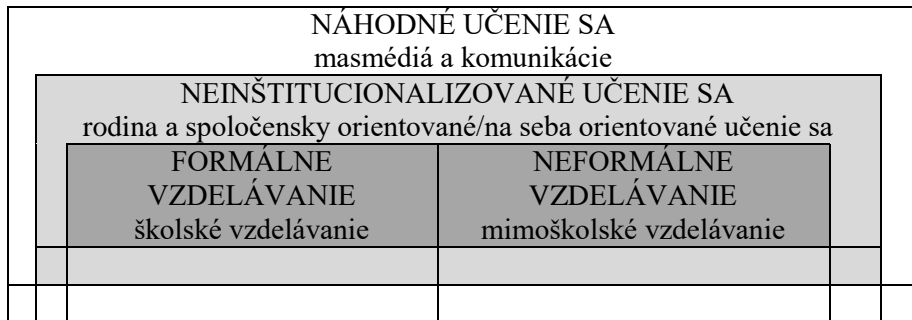
Všimnime si, že vyššie uvedená klasifikácia učenia (sa) vôbec neobsahuje kritérium toho, či do procesu učenia (sa) vstupuje transmittor či asistent (učiteľ, lektor, tuteur, konzultant, kouč atď.), ktorý môže byť prítomný v každom z uvedených druhov učenia. Učenie (sa) je proces, ktorý prebieha ako aktivita učiaceho (sa) a stáva sa vzdelávaním a učením práve prítomnosťou transmittora.

Učenie (sa) a vzdelávanie

Učenie (sa) je podstatou všetkých edukačných procesov. Aj keď môžeme hypoteticky naznačiť, že intencionálne učenie – najmä pokiaľ je založené na pretrvávajúcich behavioristických „opakovacích“ prístupoch (v zmysle „večnej pravdy“, že opakovanie je matkou múdrosti) – vyúsťuje skôr do podoby znalosti, najmä explicitných znalostí, ktoré sa nadobúdajú v procese vyučovania a funkcionálne učenie skôr do podoby vedomostí, žiada si vzťah učenia (sa) a vzdelávania z hľadiska potrieb vzdelávacej politiky podrobnejšiu analýzu.

V literatúre sa však často stretávame s takým vymedzením vzťahu týchto dvoch pojmov, ako keby učenie (sa) bolo všetkým tým, čo nie je vzdelávaním, čiže ako keby učenie (sa) len „obklopovalo“ vzdelávanie. K takému pohľadu evokuje aj veľmi často v pedagogickej literatúre uvádzaná nasledovná schéma:

Obr. 1: Schéma vzťahov medzi formálnym a neformálnym vzdelávaním a informálnym učením sa

Prameň: Koncepcia 2005, Perichtová – Kasana 2008

Pokiaľ ide o vzdelávanie, štandardne ho členíme na:

- formálne vzdelávanie, stotožňované so vzdelávaním, organizovaným v školách či iných vzdelávacích inštitúciách (najčastejšie za účasti učiteľov, lektorov a pod.);
- neformálne vzdelávanie, chápané ako odovzdávanie hodnôt, zvyklostí, zručností a pod. v rodine a iných spoločenských štruktúrach;
- spontánne učenie, ktoré sa spája s nepretržitým procesom získavania životných skúseností.

Aj tu vidíme čiastkový presah foriem učenia (sa) do klasifikácie foriem vzdelávania a zároveň heterogenitu kritérií, základom ktorej je zlúčenie vzdelávania (formálneho a neformálneho) a učenia (sa) do jedného systému, pričom učenie (sa) je síce základom každého vzdelávania, ale nie každé učenie sa má podobu vzdelávania, takže takáto kritériálna heterogenita je

určitou slabinou tejto klasifikácie. Aj v publikáciách EURYDICE sa stretávame so stotožňovaním učenia a vzdelávania: formálne, neformálne a informálne učenie v metodike CEDEFOPu sa porovnáva s formálnym, neformálnym a informálnym vzdelávaním v metodike Eurostatu nie z hľadiska rozdielov medzi učením a vzdelávaním, ale z hľadiska rozdielov v chápaní formálnosti, neformálnosti a informálnosti – čiže nie vertikálne, ale horizontálne (Eurydice 2011, s. 17 – 19).

Výkladový slovník ľudských zdrojov v súlade s Faurého správou (Kotásek 1997, s. x – xi) a ďalšie z nej vychádzajúce pramene vymedzujú „vzdelávanie v najširšom možnom rozsahu“ ako formálne, neformálne a informálne trochu odlišne, aj keď v konečnom dôsledku tiež s kritériálnou heterogenitou:

- formálne (*formal*) vzdelávanie ako vzdelávanie, ktoré sa uskutočňuje v organizovanom a štruktúrovanom prostredí osobitne určenom na vzdelávanie a jeho výsledkom je zvyčajne udelenie kvalifikácie, obvyčajne v podobe osvedčenia alebo diplomu; zahŕňa systémy všeobecného vzdelávania, odborného vzdelávania pred nástupom do zamestnania a vysokoškolského vzdelávania. Formálne vzdelávanie dospelých je napríklad vymedzované ako „vzdelávanie v školách, inštitucionalizované, ktoré vedie k získaniu stupňa vzdelania a je ukončené výučným listom, vysvedčením alebo diplomom“ (Palán 2002, s. 65). Podobne vymedzuje formálne vzdelávanie aj brnianska učebnica vzdelávacej politiky ako „vzdelávanie, ktoré sa realizuje obvykle v školách a ktorého funkcie, ciele, obsah, organizácia a hodnotenie je upravené príslušnými právnymi predpismi. Toto vzdelávanie vedie k získaniu príslušných stupňov vzdelania, potvrdených špecifickým typom osvedčenia“ (Czesaná – Matoušková 2015, s. 374);
- neformálne (*nonformal*) vzdelávanie sa uskutočňuje prostredníctvom plánovaných činností (pokiaľ ide o vzdelávacie ciele, čas vyhradený na vzdelávanie), pri ktorých je k dispozícii určitý druh podpory vzdelávania (napr. vzťah medzi študentom a učiteľom); medzi veľmi bežné prípady neformálneho vzdelávania patria nadobúdanie kvalifikačných predpokladov v rámci vzdelávania, organizovaného na základe právnych predpisov pre rôzne kategórie zamestnancov, profesijné skupiny a pod., vnútro podniková odborná príprava, prostredníctvom ktorej spoločnosti aktualizujú a zdokonaľujú zručnosti svojich pracovníkov, ako napr. zručnosti v oblasti informačných a komunikačných technológií a kurzy organizované organizáciami občianskej spoločnosti pre svojich členov alebo pre širokú verejnosť. Neformálne (a teda nie školské, formálne) vzdelávanie plní napríklad u nás zásadnú úlohu pri plnení osobitných kvalifikačných predpokladov na výkon celého radu funkcií a činností vo verejnej správe. Brnianski autori uvádzajú, že „neformálne vzdelávanie nevedie automaticky k získaniu určitého stupňa vzdelania, je poskytované v zariadeniach zamestnávateľov, súkromných vzdelávacích inštitúciách, neštátnych

neziskových organizáciách a pod. za účasti odborného lektora, učiteľa alebo preškoleného vedúceho. Absolvovanie neformálneho vzdelávania je potvrdzované rôznymi typmi certifikátov, napríklad o zložení skúšky z cudzieho jazyka, absolvovaní počítačového kurzu a pod.“ (Czesaná – Matoušková 2015, s. 375);

- informálne (*informal*) učenie sa je vzdelávanie, ktoré je výsledkom každodenných aktivít spojených s prácou, rodinným životom alebo trávením voľného času a nie je organizované ani štruktúrované podľa cieľov, času ani podpory vzdelávania; informálne učenie sa nemusí byť z pohľadu vzdelávajúceho sa zámerné; príkladmi výsledkov vzdelávania získaných prostredníctvom informálneho učenia sa sú zručnosti získané životnými a pracovnými skúsenosťami, naučené jazyky a medzikultúrne zručnosti získané počas pobytu v inej krajine, zručnosti v oblasti informačných a komunikačných technológií získané mimo zamestnania, zručnosti získané prostredníctvom dobrovoľníckych činností, kultúrnych aktivít, športu, práce s mládežou a prostredníctvom činností v domácnosti (napr. starostlivosť o dieťa). Informálne vzdelávanie ako „proces získavania vedomostí (znalostí), osvojovania zručností a postojov z každodenných skúseností, z prostredia, kontaktov. Prebieha v rodine, medzi rovesníkmi, v práci, vo voľnom čase, pri sledovaní televízie či rozhlasu a pod. Na rozdiel od formálneho či neformálneho vzdelávania dospelých je neorganizované, nesystematické a inštitucionálne nekoordinované“ (Palán 2002, s. 83). „Informálne učenie je chápané ako proces učenia v priebehu rôznych aktivít vykonávaných v práci, v rodine, pri voľnočasových aktivitách, sebvzdelávaním a pod. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch typov ide o vzdelávanie neorganizované, nesystematické a inštitucionálne nekoordinované“ (Czesaná – Matoušková 2015, s. 375).

V čom je teda rozdiel medzi učením (sa) a vzdelávaním? Akcenty vyššie uvedených vymedzení poukazujú na to, že pre vyčlenenie formálneho a neformálneho vzdelávania je rozhodujúcim kritériom inštitucionalizácia a formalizácia procesu, v rámci ktorého učenie (sa) prebieha. Vzdelávanie teda prebieha najčastejšie (ale nie výlučne):

- v školských inštitúciách ako vzdelávanie formálne,
- v iných vzdelávacích inštitúciách ako vzdelávanie neformálne,
- mimo školských a iných vzdelávacích inštitúcií ako vzdelávanie informálne.

Tu sa stáva kľúčovou otázkou, kde je deliaca čiara medzi školským (a teda formálnym) vzdelávaním a vzdelávaním neformálnym: Je univerzita tretieho veku, organizovaná školou, vzdelávaním formálnym či neformálnym? Je jazykový kurz angličtiny, organizovaný privátnou vzdelávacou inštitúciou, stojacou mimo školského systému, na základe ktorého však absolvent získa medzinárodne akceptovaný certifikát, vzdelávaním formálnym alebo neformálnym? A čo ak sa na skúšku pripraví len samoštúdiom? Gert Biesta zahŕňa

napríklad do formálneho vzdelávania aj školské a vzdelávacie postupy a činnosti v neformálnom prostredí (Osberg – Biesta 2010, s. 9).

Kritériom pre odlišenie jednotlivých foriem vzdelávania je teda prítomnosť alebo neprítomnosť školy či inej vzdelávacej inštitúcie – no zároveň vidíme, že zatiaľ čo v minulosti to bola len škola, dnes sa stále významnejšie na vzdelávaní podieľajú práve iné vzdelávacie inštitúcie a otvára sa otázka o emancipácii informálneho vzdelávania. Ináč povedané: zatiaľ čo doposiaľ sa za vzdelávanie považovalo len školské vzdelávanie, obsiahnuté kategóriami ISCED a charakterizované tým, že je reprezentované dosiahnutým „stupňom vzdelania“, resp. „druhom vzdelania“, plniacimi aj úlohu kritérií pre splnenie kvalifikačných predpokladov, aj v našej praxi sa už stretávame s kategóriou „osobitných kvalifikačných predpokladov“ (napríklad nadobúdaním osvedčenia s celoštátnou platnosťou pre výkon určitých funkcií vo verejnej správe – porovnaj Konečný 2003, 2008), ktoré je možné nadobudnúť v iných ako školských vzdelávacích inštitúciách. Kľúčovou otázkou sa tak stáva uznávanie dosiahnutej úrovne vzdelania a nie zaradenie inštitúcie, ktorá ho poskytuje.

Z nášho pohľadu a pre potreby nášho prístupu k politike vzdelávania budeme preto vzdelávanie rozlišovať ako:

- **vzdelávanie formálne**, uskutočňujúce sa v školských inštitúciách a v súčasnosti považované u nás za jediné, ktoré vedie k dosiahnutiu stupňa vzdelania, aj keď nie každé vzdelávanie, uskutočňujúce sa v školských inštitúciách vedie k dosiahnutiu stupňa vzdelania. Zodpovedá to aj klasifikácii Eurostatu, ktorá formálne vzdelávanie definuje ako „vzdelávanie, poskytované v systéme škôl, vysokých škôl, univerzít a iných formálnych vzdelávacích inštitúcií, ktoré tvoria pomyselné vzdelávacie stupne („rebrík““ (Eurydice 2011, s. 17);
- **vzdelávanie neformálne**, uskutočňujúce sa v neškolských vzdelávacích inštitúciách, u ktorého môžeme predpokladať, že z hľadiska dosahovania stupňa vzdelania, alebo aspoň kvalifikácie, dochádza k jeho (čiastočnému) zrovnoprávneniu so vzdelávaním formálnym. Takisto to zodpovedá klasifikácii Eurostatu, ktorá neformálne vzdelávanie vymedzuje ako „akékoľvek organizované a dlhotrvajúce vzdelávacie aktivity, ktoré nezodpovedajú vyššie zmienenej definícii formálneho vzdelávania“ (Eurydice 2011, s. 18);
- **vzdelávanie informálne**, uskutočňujúce sa mimo rámca inštitúcií, explicitne považovaných za vzdelávacie, výsledky ktorého sa však perspektívne budú môcť parciálne zohľadňovať aj pri niektorých aspektoch nadobúdania kvalifikácie.

Takéto chápanie vzdelávania, ktorého kritériom je prítomnosť (školskej resp. inej) resp. neprítomnosť vzdelávacej inštitúcie, ktoré korešponduje s klasifikáciou učenia sa, umožňuje včleniť (takmer) celú šírku učenia sa do vzdelávacej politiky tak, ako to zodpovedá súčasným európskym tendenciám. Delorsova správa však zdôrazňuje, že nemožno podceňovať dôležitosť formálneho vzdelávania v porovnávaní so vzdelávaním neformálnym a informálnym (Delors 1997, s. 71).

V mnohých aspektoch veľmi inšpiratívne vyjadrili vzťah týchto troch dimenzií vzdelávania/učenia sa autori Spoločného vyhlásenia o neformálnom vzdelávaní, podľa ktorých majú mnoho spoločných bodov a vzájomne určujú celkový dopad na rozvoj jedinca. „Neformálne vzdelávanie je právo na slobodný výber podľa osobného záujmu a vôle. Neformálne vzdelávanie v poňatí tohto vyhlásenia musí prispievať k rozvoju samostatnosti, autonómie a zapájania sa do chodu spoločnosti... Neformálne vzdelávanie je potrebné vnímať ako jeden zo základných kameňov vzdelávania každého človeka a ako priestor pre participáciu“ (Ceméa 2012, s. 8).

Kritériá, ktorými by sme mohli odlíšiť učenie sa od vzdelávania, skutočne nie sú jednoduché – a aj preto je veľmi zložitý vymedzenie toho, čo je vlastne obsahom politiky vzdelávania. Má sa zaoberať len školským systémom, ako to vyzerá pri bežnom pohľade na našu prax? Má zahŕňať aj vzdelávanie neformálne? Alebo dokonca aj informálne?

Je celkom prirodzené, že v prevládajúcich prístupoch, keď sa pod učením myslí najmä intencionálne učenie transmisívneho charakteru, je aj vzdelávanie vymedzované ako „proces uvedomelého a cieľavedomého sprostredkovania a aktívneho osvojovania poznatkov a skúseností najrôznejšieho obsahu človekom i utváranie celkového postoja človeka k svetu a k životu, proces dosahovania vzdelania“ (Horák a kol. 1985, cit. podľa Kominarec 2003, s. 36, tiež Palán 2002, s. 237, Průcha 2000, s. 15 a pod.). Takto chápané vzdelávanie možno spájať predovšetkým s formálnym a riadeným intencionálnym učením, chápaným ako proces získavania a rozvíjania vedomostí, intelektových schopností a praktických zručností. Je „stále pokračujúcim procesom zdokonaľovania znalostí a zručností a tiež – a zrejme predovšetkým – výnimočným prostriedkom formovania osobnosti a budovania partnerských vzťahov medzi jednotlivcami, skupinami a národmi“ (Delors 1997, s. 1). Vzdelanie je naproti tomu výsledok tohto procesu, čiže určitý dosiahnutý stav rozvinutosti človeka, pričom rozlišujeme vzdelanie všeobecné a odborné, teoretické a praktické, základné, stredoškolské a vysokoškolské atď. (Šikulová – Kolář 2003, s. 41). Platí však i to, že „vedome či nevedome slúžime druhým ako zdroj učenia“ (Novotný 2012, s. 11).

Vzdelávanie je teda spolu s praktickou činnosťou súčasťou učenia sa, pričom vzdelávanie z hľadiska politiky vzdelávania zahŕňa tak učenie sa ako intencionálne, tak aj incidentné, ale v určitej miere aj učenie sa funkcionálne. „Vzdelávanie sa v takomto prístupe chápe viac ako proces zámerný, riadený a organizovaný vonkajšími činiteľmi, učenie sa dospelého človeka ako proces vnútorný, podporovaný aj vonkajšími činiteľmi“ (Prusáková 2005, s. 30).

Ak dáme do vzťahu vyššie navrhnuté klasifikácie učenia sa a typy vzdelávania a budeme ich prienik ilustrovať niekedy aspoň ako príklad, potom uvidíme veľmi plasticky, ako sa obe roviny rozlišujú a zároveň dopĺňajú:

Tab. 1: Vzťah učenia a vzdelávania

učenie vzdelávanie	intencionálne			incidentné		funkcionálne
	organizované niekým	organizované samým jedincom	neorganizované	plánovité	neplánované	
formálne	štandardné denné alebo externé školské vzdelávanie (základné, stredné, vysokoškolské)	individuálne formy štúdiá na niektorých školách (napr. operného spevu), postdoktorandské štúdiá	jednorazová návšteva prednášky na vysoké škole	cyklus univerzity tretieho veku a pod.	občasné využívanie fondov školskej kníhnice	príležitostný rozhovor s profesorom na tému z jeho odboru
neformálne	ucelené vzdelávacie programy iných (mimoškolských) vzdelávacích inštitúcií (autoškoly, vzdelávanie BOZP a PO)	mimoškolské inštitucionalizované individuálne	príležitostná účasť na vzdelávacej akcii mimoškolskej vzdelávacej inštitúcie	sledovanie produkcie vydavateľstva s obľúbenou tematikou	príležitostné čítanie populárno- vedeckých časopisov	sledovanie spravodajských relácií v televízii či rozhlase
informálne	kurzy organizované cirkvami, spolkami a pod. (napr. Lectio divina či predmanželská príprava v r. k. cirkvi)	individuálne štúdiá jógy	čítanie návodu na použitie výrobku, príbalového letáku k lieku	sledovanie letákov o akciových cenách	listovanie zaujímavej publikácie na knížnej burze	potencionálne rozhovor s kýmkoľvek o čomkoľvek

Prameň: vlastné spracovanie

Každé z políček tejto matrice pritom v sebe obsahuje celú vzdelávaciu hierarchiu, čiže môže byť naplnené obsahom na úrovni znakov, informácií, znalostí aj vedomostí (Konečný 2022). Štandardné denné vzdelávanie v škole môže takto byť realizované tak, že dosiahne len úroveň informácií, zatiaľ čo náhodný rozhovor s kýmkoľvek nám môže otvoriť bránu poznania a umožniť osvojiť si vedomosť, nadobudnúť múdrosť. Samotná forma vzdelávania či spôsob učenia teda nie sú zárukou dosiahnutej úrovne poznania.

Záver

Kvôli ďalšiemu spresňovaniu terminológie bolo by podľa nášho názoru vhodné zvážiť používanie

- pojmu učenie na vnútornú stránku kognitívneho procesu, uskutočňujúceho sa intencionálne, incidentne alebo aj funkcionálne,
- pojmu vzdelávanie na tú stránku procesu, ktorá vyjadruje skôr jeho inštitucionálnu a organizačnú stránku, uskutočňujúcu sa formálne, neformálne alebo aj incidentne.

Takto vymedzené rozlišovanie by podľa nášho názoru umožnilo lepšie klasifikovať celý rad vzdelávacích aktivít v situácii, keď vzdelávanie prekročilo hranice školského systému a učenie sa zmenilo na celoživotný proces.

Bibliografia

- Ceméa. (2012). *Spoločné vyhlásenie o neformálnom vzdelávaní. Hodnoty, odporúčania a spoločné pedagogické kritériá*. 2012, 16 s. Dostupné na: <https://www.iuventa.sk/files/platforma.pdf>
- Czesaná, V. – Matoušková, Z. (2015). Další vzdělávání. In: KOHOUTEK, J. - VESELÝ, A. - ŠPAČKOVÁ, Z. a kol.: *Vzdělávací politika*. Brno: Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta 2015, s. 374-396. Dostupné na: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/629416/mod_resource/content/1/KVE_Vzdelavani_1kor.pdf.
- Delors, J. et all. (1997). *Učení je skryté bohatství. Zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání 1997. 125 s.
- Eurydice. (2011). *Formální vzdělávání dospělých. Koncepce a praxe v Evropě*. Brussels: EACEA 2011, 73 s. ISBN 978-92-9201-170-3.
- Fauré, E. et all. (1972). *Learning to be. The world of education today and tomorrow*. Paris : UNESCO. 1972. 309 s. ISBN 92-3-101017-4.
- Kominarec, I. a kol. (2003). *Základy pedagogiky*. Prešov : PU 2003. 138 s. ISBN 80-8068-181-3.
- Koncepcia celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike*. (2015). Bratislava : MŠV SR 2005. 14 s. + prílohy. Dostupné na: http://nuczv.sk/wp-content/uploads/6_Koncepcia_CZV.zip
- Konečný, S. (2003). Public Administration Education and Training in the Slovak Republic: Issues and Problems. In: ROSENBAUM, A. - GAJDOŠOVÁ, Ľ. (eds.): *State Modernisation and Decentralisation - Implications for Education and Training in Public Administration*. Bratislava : NISPACEE, 2003, p. 122-127. ISBN 80-89013-10-4.
- Konečný, S. (2008). *Vzdelávanie vo verejnej správe a vo verejnom sektore*. Bratislava : Inštitút pre verejnú správu, 2008. ISBN 978-80-970096-0-1.
- Konečný, S. (2022). Expertise and knowledge. In: KŘÍŽ, J. - DVOŘÁKOVÁ, D.: *Vzdělávání dospělých 2021 - v rozmanitých edukačních prostředích*. Praha: Česká andragogická společnost, 2022, s. 78-83. ISBN 978-80-908330-3-6.
- Kotásek, J. (1997). Předmluva k českému vydání. In: DELORS, J. et all: *Učení je skryté bohatství. Zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání 1997, s. ix – xiii.

- Leskes, A. – Miller, R. (2006). *Purposeful Pathways: Helping Students Achieve Key Learning Outcomes*. Washington, DCA: Association of American Colleges and Universities, 2006. 70 p. ISBN 0-9779210-3-4.
Dostupné na: http://leap.aacu.org/toolkit/wp-content/files_mf/purposeful_pathways_excerpt.pdf.
- Nemcová, L. – Šolcová, J. (2020). *Neformálne vzdelávanie detí a mládeže*. Banská Bystrica: Belianum 2020, 201 s. ISBN 978-80-557-1817-0.
- Novotný, P. (2012). Editorial. In: *Studia paedagogica*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 5-14. ISSN 1803-7437. <https://doi.org/10.5817/SP2012-1-1>
- Osberg, D. – Biesta, G. (eds.). (2010). *Complexity Theory and the Politics of Education*. Leiden, The Netherlands: Brill 2010, 180 pp. ISBN 978-94-6091-238-2. <https://doi.org/10.1163/9789460912405>
- Osička, A. – Poldauf, L. (1956). *Anglicko-český slovník*. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1956. 519 s.
- Palán, Z. (2002). *Lidské zdroje – Výkladový slovník*. Praha : Academia 2002, 280 s. ISBN 80-200-0950-7.
- Password – anglický výkladový slovník*. (1994). Bratislava : SPN 1994. 698 s. ISBN 80-08-02418-6.
- Prusáková, V. (2005). *Základy andragogiky I*. Bratislava : Gerlach Print 2005, 117 s. ISBN 80-89142-05-2.
- Prusáková, V. (2010). *Neformálne vzdelávanie – teoretické východiská*. [Bratislava] : SAAIC 2010. 33 obr. powerpointová prezentácia.
Dostupné na: web.saaic.sk/llp/sk/doc%255Cprezentacie%5C_2010%5C100525_GRU_10_rokov%5CPrusakova.ppt
- Průcha, J. (2000). *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. Praha: Portál 2000, 269 s. ISBN 80-7178-399-4.
- Perichtová, B. – Kasana, A. (2008). *Koncepcia celoživotného vzdelávania v systéme inšpekcie práce vrátane rodovej rovnosti*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008. 30 s. + prílohy. Dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2008/Perichtova/Perichtova.pdf>
- Šikulová, R. – Kolář, Z. (2003). *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2003. 83 s. ISBN 80-7044-485-1.

Doc. PhDr. Ing. Stanislav Konečný, PhD., MPA
Katedra verejnej politiky a teórie verejnej správy
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
stanislav.konecny@upjs.sk